

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)

Донбаський державний педагогічний університет (Україна)

Маріупольський державний університет (Україна)

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (Україна)

Зеленогурський університет (Польща)

Дилема війни/миру в постгуманному світі

Збірник наукових праць

(за матеріалами міжрегіонального науково-практичного семінару
із міжнародною участю, 28-29 квітня 2017 року, м. Житомир)

Житомир - 2017

Редакційна колегія

Поліщук О. П. — голова редколегії, доктор філософських наук, професор (м. Житомир), **Троха Богдан**, доктор габілітований, професор ZU (м. Зелена Гура), **Журба М. А.**, доктор філософських наук, професор (м. Рубіжне), **Козловець М. А.**, доктор філософських наук, професор (м. Житомир), **Сабадаш Ю. С.**, доктор культурології, професор (м. Маріуполь), **Сейко Н. А.**, доктор педагогічних наук, професор (м. Житомир), **Слющинський Б. В.**, доктор соціологічних наук, професор, член-кореспондент Української академії політичних наук, академік Академії наук Вищої школи України (м. Маріуполь), **Федь В. А.**, доктор філософських наук, професор (м. Слов'янськ)

Рецензенти:

Герасимчук А. А., доктор філософських наук, професор

Ковтун Ю. В., кандидат філософських наук, доцент

Мельничук В. В., кандидат філософських наук, доцент

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 15 від 23 червня 2017 року)

Д 27 **Дилема війни/миру в постгуманному світі** : зб. наук. пр. (за матеріалами міжрегіонального науково-практичного семінару із міжнародною участю, 28-29 квітня 2017 року, м. Житомир) / За ред. О. П. Поліщук, Б. Троха, М. А. Журби та ін.— Житомир, 2017. — 72 с.

У збірнику вміщено наукові праці за матеріалами доповідей і тез викладачів, докторантів, аспірантів на міжрегіональному науково-практичному семінарі із міжнародною участю «Дилема війни/миру в постгуманному світі» (28-29 квітня 2017 року, м. Житомир), присвячених актуальним проблемам філософських, культурологічних, соціологічних, психологічних наук, які пов'язані із розвитком соціуму в умовах постгуманізму, трансгуманізму й викликів сьогодення.

Збірник буде корисним студентам, аспірантам, докторантам, викладачам вищих навчальних закладів та всім, хто цікавиться проблемами постгуманізму, трансгуманізму, біоетики.

Володимир Федь

(м. Слов'янськ)

КУЛЬТУРОЛОГІЧНА ПАРАДИГМАЛІСТИКА «ВІЙНА/МИР»

Війна – це мир.

Свобода – це рабство.

Незнання – сила.

Джордж Орвелл

На перший погляд винесені в епіграф слова, накреслені у фантастичному Міністерстві правди Д. Орвелла, найкраще відображають культурологічну парадигмалістику лише тоталітарного суспільства, в якому війна є нормальним станом існування спільноти, більше – його життєзабезпечуючим станом. Тим паче, що автор розвінчав основи буттійності людини в тоталітарній системі, яка створюючи власну квазі-культуру стає на шлях знищення самої людини.

Проте, війна є забезпеченням миру і в демократичному, і ліберальному, і будь-якому іншому суспільстві, адже збереження та розвиток власного «дивосаду культури» (В. Личковах) пов'язано зі силою зброї, яка стоїть на охороні ціннісного світу культури. І вся героїчна історія української культури підтверджує цей очевидний факт. Війна має й вияв самозахисту для спільноти, що зазнала неприкритої агресії, а не лише безпосереднього нападу з метою знищення, культурної асиміляції, економічного зиску з боку спільноти, яка виступила у ролі агресора. Мова йде про зіткнення культур, коли «справедливість» війни та її легітимація в свідомості громадян має протилежні оцінки зі сторони різних учасників конфлікту. Тому вироблення парадигмалістики дилеми «війна/мир» забезпечить якщо не дзеркальність розуміння військового конфлікту, то принаймні спільність загальної картини у розумінні механізмів війни у соціально-культурній площині, що забезпечить надію на мирне співіснування, насамперед, європейських спільнот.

Вкрай актуальною на сьогодні постає теза С. Гантінгтона про те, що кордони сучасної культури проходять «по лінії фронтів», отже домінантою, на жаль, є війна, а не мир, як «ціннісний маркер» цивілізаційного поступу людства. І надзавданням постгуманного суспільства є повернення або вироблення гуманітарних і духовних основ міжособистісної та міжкультурної взаємодії, здатних забезпечити стабільність і мир. Як відомо, проблема парадигми в науці вперше була окреслена Г. Бергманом і набула розвитку в творчості Т. Куна. Питання парадигмалістики культурних форм досліджено сучасними вітчизняними вченими в становленні мистецьких парадигм та їх змін

(Д. Кучерюк, Л. Левчук), естетичних основ наукової творчості (О. Поліщук), становлення сучасної світоглядної парадигми (В. Пазенок), медіально-мережевої парадигми (О. Соболев), ціннісних парадигм (С. Уланова), проте культурологічна парадигмалістика війни та миру, що ґрунтується на діалектичних засадах та має діалогічну природу, досліджена, на наш погляд, не достатньо.

Ще Ф. Гегель сформулював два важливі принципи, які можуть прислужитись у виробленні культуротворчої парадигмалістики буття людини, а саме – її «тут-буття» (як світ наявного) і «там-буття» (як ідеальний світ належного), між якими ведеться комунікація. Сучасна українська історія культури та позір С. Гантінгтона наводять на думку про те, що тут-буття є війною, а там-буття – це мир. Натомість утвердження діалогічних принципів культуротворчості, вироблення моральних орієнтирів у війні, з одного боку – необхідне, з іншого – неможливе. Це ситуація парадоксу, й «гібридна війна», із якою зіштовхнулася сучасна цивілізація, не є винятком. Проте має бути вагомий орієнтир у ставленні до такої ситуації. Буття передбачає небуття, а життя – смерть, проте смерть людини у модусі руху покоління, – це життя. Так само війна не може бути вічною, вона передбачає потенційний мир, хоча питання у тому, яким він буде та яким буде світ після його встановлення. Світ наявного поділений на суперечливі начала існування духовних та матеріальних об'єктів, тому дуалістичність світу (як паралельного існування його протилежностей) породжує таке смислове поле, у якому зустрічаються суб'єкти «діа» та ведуть між собою своєрідну бесіду.

Смислове поле цієї взаємодії розвивається в онто-гносеологічному вимірі творчості. Діалог з іншою культурою можливий і у сфері свідомості людини, і у її діяльності. Проте діалог, як світоглядний принцип, мав би непересічну соціокультурну цінність, яка не завжди стає сферою діяльності людини, а залишається світоглядним (часто ідеальним) принципом.

Під поняттям культурологічної парадигмалістики «війни/миру» розуміється теоретичне осмислення такої світоглядної парадигми, яка здатна виробити передумови до мирного співіснування різних культур за різних обставин, у тому числі конфліктного зіткнення інтересів різних спільнот. Проблема світогляду попала у фокус філософської науки саме тоді, коли дослідники простежували прямі зв'язки між світоглядом та ідеологією (А. Спіркін, В. Дригін та ін.). На сучасному етапі проблема світоглядних принципів побудови просторово-часової моделі буття сучасної культури порушується та знаходить послідовний аналіз у працях вітчизняних дослідників В. Діденка, В. Табачковського, В. Нестеренка та ін. Світоглядні цінності можуть виступати в якості парадигмальних

зразків, прикладів, які не є обов'язковими до виконання, проте можуть мати імперативний характер, виступати в якості настанов і наказів. У будь-якому разі парадигма миру виробляється на діалектичних засадах, однак культивування світоглядних принципів миру, діалогічності, моральності на політичному рівні може забезпечити тільки третій учасник, так би мовити неупереджений суддя, тобто стороння від конфлікту сторона, і забезпечення її безпристрасності буде вкрай важливим завданням для більш-менш адекватного вирішення локального військового конфлікту.

Мир як світоглядна цінність забезпечується змістовними і формальними характеристиками наповнення світогляду і практики конкретним змістом, який буде задовольняти сторони конфлікту, уможливить умови для початку діалогу. Світогляд миру, як ціннісної орієнтації у базових життєвих орієнтирах спільноти, має різні форми своєї реалізації: від конкретних (оцінки, знання та ін.) до абстрактних («чистої сутності»). Але світоглядні форми миру мають діалогічну реалізацію, яка проявляється у низці векторів: мікрокосм – макрокосм, людина – традиція, локальна культура – інша локальна культура.

Сучасна світова культура знаходиться на такій перехідній стадії розвитку, яка відтворює, уможлиблює та навіть логічно передбачає нецивілізовану, по-суті дикунську модель взаємодії, в якій «Інший» сприймається як ворог, з яким повинна вестись непримирима боротьба. В якійсь мірі, якщо в історії культури логічним був перехід від дикунства до цивілізації і культури, то в Постмодерні – навпаки, від культури до так би мовити цивілізованого дикунства.

Передумови до виникнення війни, як соціокультурного явища, з'явилися із початком існування самої людини й соціальної форми існування, її самоусвідомлення та світоглядним відокремленням від зовнішнього світу, коли виникають такі «дологічні» містичні уявлення про світ як анімізм, фетишизм, тотемізм та магія. Вони, власне, і були первісними світоглядними формами, які визначали ставлення людини до світу як до світу «Свого», що було персоніфікацією колективного «Я» і світу «Чужого», що сприймався як ворог, причому не потенційний, а цілком реальний. Ідентифікація «Я» відбувалась в межах колективного «Ми» чи племені, а світогляд дикунства проєктувався на світ у племені та світ поза межами цього племені, при цьому спілкування, як і діяльність, носили позалогічний та імпульсивний зміст. Як підкреслює М. Бубер, причинність у свідомості дикунства – не континуум, а все нові й нові спалахи сили («мани»), що діють самі на себе, як вулканічна діяльність без всякої послідовності та взаємозв'язку [1, с. 27]. У даному разі мир був можливий лише у межах племені, а поза племенем світ сприймався як вороже налаштований та провокував до війни.

Світоглядні уявлення диких племен ґрунтуються на тому, що світ «Чужого» уособлює зло та небезпеку існуванню світу «Ми» та, це, так би мовити, замкнене коло дикунства. А соціокультурний розвиток людини, з одного боку, розриває це коло, оскільки розвиток світоглядних засад миру залежав саме від поширення соціальних функцій діалогу з меж колективного «Ми» поза ці межі, формуючи тим самим зародки певних взаємин та діалогу культур.

Насправді сучасна модель війни з точки зору агресора та культивуемого ним через ЗМІ, Інтернет та ін. світоглядного й інформаційного простору (до речі, який не співпадає з географічним (національним), а виходить далеко за його межі, претендуючи на формування світового бачення конфлікту) не є аморальною річчю, а парадигма миру спростовує цей принцип.

Міфологізація російської та більше – радянської історії, створення нових міфів, маніпулювання масовою свідомістю, відверта брехня та аморальність ідеології – парадигмальна основа гібридної війни, із якої зіштовхнувся сучасний світ, насамперед через анексію Криму Росією та іншими діями із її боку.

Таким чином, по-перше, культурологічна парадигмалістика «війна/мир» ґрунтується на онто-гносеологічному аналізі, що включає розгляд мотивів, механізмів дії, взаємодії та протидії щонайменше двох суб'єктів конфлікту – агресора та жертви у вимірах світоглядному та діяльнісному (практичному) та їх діалектичній динаміці, в якій поряд з діалектикою «війна – мир – війна – мир» як світ наявного «тут-буття» (Ф. Гегель), існує модель культурологічної парадигмалістики «від війни до стабільного миру» як світу належного «там-буття». Гарантом переходу належного у наявне і встановлення миру є схожість «картини світу війни» конфлікуючих культур, яка може досягатись ціною крові та людських жертв, але може й шляхом прийнятних для обох сторін домовленостей, при конструктивній ролі третьої (арбітражної) сторони конфлікту тощо.

По-друге, якщо мова йде про війну держав, то в ролі агресора і окупанта як правило виступає держава з більш потужним територіальним, військово-промисловим та економічним ресурсом (хоча є виключення – Ізраїль), в якій переважає авторитарний, або диктаторський стиль правління, котрий в тій чи іншій мірі реанімує тоталітарну систему через найархаїчніші світоглядні форми, що кореспондували до найдавніших прошарків людської психіки та, відповідно, до них, й моделюють мир у площині ціннісного виміру: «Свій – Свій», а війни – «Свій – Інший». Тому надзавдання – зміна парадигми, в якій війна агресора є аморальною справою для значного числа представників цієї спільноти, що проходить динаміку від окремих людей і громадських організацій до політикуму.

По-третє, світоглядна парадигма миру (як взірця та прикладу для наслідування) вибудовується завдяки діалогу та, з іншого боку, є діалогічно відкритою, а приклади з історії культури свідчать, що імперський монологізм Стародавнього Риму призвів до її швидкого розпаду. Водночас, за Дж. Д. Пітерсом, діалог може бути прекрасним методом поліпшення уявлення про становище інших, і очевидно, що це набагато кращий спосіб упоратися з відмінностями, ніж кулачна бійка чи отруйний газ. Однак сам по собі він не є адекватним комунікативним засобом для передачі усієї різноманітності морального досвіду. З іншого боку, у результаті намагань усунути порушення у комунікації виникають фальш та балачки, бо таке порушення, як учить С. Кіркегор, може бути джерелом одкровення [2; 168, 144].

Тому гібридна війна, із якою ми нині зіштовхнулися, вимагає швидкого орієнтування фахівців у галузі міфології, конфліктології тощо й напрацювання ними рекомендації до превентивних мір чи захисту від неї з боку культур, що цінять життя, людську гідність й право на самовизначення спільнот (націй).

ЛІТЕРАТУРА

1. Бубер М. *Два образа веры* / М. Бубер; пер. с нем. — М. : Республика, 1995. — 464 с.
2. Пітерс Дж. Д. *Слова на вітрі: історія ідеї комунікації* / Дж. Д. Пітерс; Пер. з англ. А. Іщенко. — К.: Вид. дім «КМ Академія», 2004. — 302 с.